

Anna-Leena Riitaoja
KM, tohtorikoulutettava
Helsingin yliopisto

Mitä globalisaatiolla tarkoitetaan?

Tarkastelen tässä artikkelissa, mitä globalisaatiolla tarkoitetaan ja millaisiin taustaoletuksiin globalisaatiokuvaukset perustuvat. Kuvaan kaksi erilaista kertomusta globalisaatiosta, jälkikoloniaalisen ja uusliberaalin kertomuksen. Tarkastelen myös, millaisen aseman Eurooppa ja eurooppalainen kehitys näissä kertomuksissa saa sekä toisaalta, miten maailma ja sen monimuotoisuus otetaan huomioon näissä kertomuksissa.

Keskustelu globalisaation maailmanlaajuisista taloudellisista, sosiaalisista kulttuurisista ja ympäristövaikutuksista lisääntyi vuosituhannen vaihteessa (Rohweder 2008, 9). Globalisaation tuomien muutosten sekä haasteiden pohjalta nähtiin myös tarvetta tarkistaa ja määritellä koulutuksen tavoitteita uudelleen esimerkiksi globaalikasvatuksen muodossa. Mutta mitä globalisaatiolla tarkoitetaan? Entä millainen on se viitekehys, jota vasten tai varten koulutuksen uusia tavoitteita muokataan?

Globalisaation käsitettä alettiin käyttää jo 1980-luvun alussa toisaalta maailmanlaajusten yhteiskunnallisten suhteiden, toisaalta maailmanlaajusten taloudellisen suhteiden kuvaajana, mutta suurempaan tietoisuuteen se päätyi vasta 1990-luvulla (Patomäki 2007, 18–20).

Globalisaatiolla tarkoitetaan yksinkertaisimmillaan paikallisen ja globaalin monimutkaista yhteen kietoutumista ja keskinäistä riippuvuutta. Globalisaatiolla viitataan kuitenkin myös moniin muihin ilmiöihin, kuten ajan ja tilan tiivistymiseen, ihmisten, tavaroiden ja pääoman liikkuvuuteen, kansainvälistymiseen, uuteen aikakauteen, maailmanlaajuiseen hyvinvointiin, kansainväliseen luokkasotaan, maailmanyhteisöön, globaaliin markkinatalouteen sekä globaaleihin ympäristöongelmiin. Globalisaation määrittely on monisyistä ja määritelmät ovat keskenään ristiriitaisia perustuen hyvin erilaisiin taustaoletuksiin. (esim. Flusty 2004, 2; Massey 2008a, 2008b.) Tarkastelenkin tässä artikkelissa sitä, millaisille perustoille nämä määrittelyt rakentuvat.

Brittimaantieteilijä Doreen Massey (2008a, 2008b) kuvaa kaksi erilaista globaalistumisen tarinaa. Sillä, kumpaa tarinaa seuraamme, on perustavanlaatuisia vaikutuksia siihen, miten ymmärrämme globalisaation merkityksen sekä itsemme maailmassa. Se vaikuttaa myös siihen, millaisena näemme koulutuksen merkityksen globaalissa maailmassa tai miten suhtaudumme globaaliin eriarvoisuuteen (esim. Andreotti 2010).

Jälkikoloniaalinen kertomus globalisaatiosta

Jälkikolonialismin tavoitteena on globaalistaa moderniteetin tarina eli kertoa se uudelleen globaalissa viitekehyksessä. Tavoitteena on siirtää ja syrjäyttää sellainen moderniteetin tarina, jossa se kerrotaan ”päähenkilö Euroopan” näkökulmasta ja jossa globaali ulottuvuus on ollut ainoastaan sivuroolin esittäjänä. (Massey 2008b, 104–107.) Jälkikoloniaalisen kerronnan tavoitteena on ollut ensinnäkin irrottaa moderniteetti asemasta, jossa Eurooppa vain kehittyi

sellaiseksi kuin se on ja jossa kolonisaatio jää moderniteetin toissijaiseksi sivutuotteeksi. Uudelleen kertomisessa kolonisaatiolla on keskeinen rooli sekä maailmanhistoriallisena murroksena että lännen identiteetin muovaaja (Hall 1996). Toiseksi, kun moderniteetin tarina ymmärretään kertomukseksi ”päähenkilö Euroopan omista seikkailuista”, on mahdollista ymmärtää, kuinka aiempi kertomus perustui siihen, miten asiat ymmärrettiin ja koettiin sekä tulevaisuus jäsenettiin Euroopan sisällä.

Moderniteetin tarinan globalistaminen auttaa havaitsemaan sen, kuinka paljon moderniteetin kertomus oli sidoksissa tiettyyn maantieteelliseen sijaintiin. (Massey 2008b, 106–107.) Tästä huolimatta sitä käytettiin oikeutuksena monenlaisiin asioihin:

Juuri tuon moderniteetin historian Eurooppa-keskeisen diskurssin avulla voitiin oikeuttaa sellainen kansallisvaltion muoto, joka pyrittiin saamaan normiksi kautta koko maapallon. Vaikka tämä kansallisvaltion muoto oli tosiasiaa varsin erityinen ja mitä suurimmassa määrin poliittinen projekti, se esitettiin edistykselliseksi ja ’luonnolliseksi’ kehityskuluksi. (Massey 2008b, 107.)

Tämän Euroopassa syntyneen kertomuksen seurauksena – jossa maailma jaettiin rajattuihin poliittisiin yksikköihin – alettiin edelleen ajatella, että kulttuureilla ja yhteiskunnilla oli tietynlainen kiinteä suhde tilaan ja niihin raja-aitoihin, joiden perusteella tilat muodostettiin (Massey 2008, 107).

Moderniteetin tarinan globalistaminen paljastaa myös sen, miten edistys ja kehitys perustuivat väkivaltaan, rasismiin ja toisten ihmisten ja alueiden sortoon ja niistä hyötymiseen. Vaikka moderniteetin kertomus oli erityinen eikä siten edes yleistettävissä, se pyrki silti saavuttamaan universaalin ”puhujaseman”. Moderniteetin tarinan globalistaminen on siis haastanut sekä hallitsemisen, tiedon, että representaation (eli millaisiksi asiat, ihmiset ja maailma esitetään) järjestelmän. (Massey 2008b, 107–110)

Uusliberaali kertomus globalisaatiosta

Globalisaatiokertomuksen toinen versio on se, jota tutkijat, poliitikot ja arkipuhe käyttävät Massey'n (2008b) mukaan paljon mahtipontisemmalla tavalla. Tätä versiota käytetään tuottamaan visio kaikenkattavasta ja esteettömästä liikkuvuudesta sekä mielikuva vapaasta ja rajattomasta tilasta. Tällaista jopa mantraksi muuttuvaa käsittelytapaa on havaittavissa Massey'n (2008b) mukaan esimerkiksi akateemisissa tutkimuksissa, joissa globalisaatio esiintyy tyypillisesti yhteenvedona taloudellisesta globalistumisesta ja pohjustaa jonkin ”yhteiskunnallisemman” aiheen käsittelyä. (Massey 2008b, 112–113.)

Kutsun tätä versiota *uusliberaaliksi kertomukseksi globalisaatiosta*, sillä tässä versiossa globalisaatio määrittyy pohjimmiltaan rajattoman ja vapaan markkinatalouden näkökulmasta. Tällaisessa globalisaation kertomuksessa taloudellinen globalistuminen on mukana kyseenalaistamattomana lähtökohtana; toisinaan näkyvästi omia vaatimuksiaan esittävänä asiana, toisinaan piilevästi, jolloin huomio keskittyy kulttuuriseen ja sosiaaliseen tiivistymiseen (Massey 2008b, 113–114).

Uusliberalismi rakentuu ajatukselle vapaasta ja rajattomasta taloudesta sekä esteettömästä kilpailusta ja liikkuvuudesta. Tämä koskee erityisesti pääoman liikkuvuutta, mutta myös yksilöiden oletetaan olevan vapaita liikkumaan ja kilpailemaan sekä toisaalta kilpailuttamaan sitoumuksiaan menestyksensä eteen. Lähtökohtana on, että jokaisella on mahdollisuus menestyä ja että

taloudellinen kasvu ja voitot valuvat vähitellen myös heikompiosaisille ryhmille. (Harvey 2005 6–16, ks. myös Patomäki 2007.) Tila-ajan tiivistyminen hyödyttää kaupankäyntiä, joka perustuu lyhyisiin sopimuksiin sekä reaaliaikaiseen informaatioon ympäri maailman. Informaation ja pääoman nopeaa siirtymistä auttaa erityisesti teknologian kehitys, joka kutistaa globaalin kaikkien saataville. (Harvey 2005, 7.)

Uusliberaalissa kertomuksessa taloudellinen globalistuminen on kuitenkin määritelty yliolkaisesti. Sen syitä ei ole analysoitu muuten kuin vääjäämättömän teknologisen kehityksen näkökulmasta, joten se pukee päälleen Suuren Kertomuksen kaavun. Väistämättä etenevän globalisaation kertomus muistuttaakin moderniteetin edistystarinaa, jossa tilalliset erot laitetaan ajalliselle jatkumolle. Erot eri alueiden ”globalistumisessa” eivät siis ole eroja erilaisten alueellis-historiallisten kokonaisuuksien (*tila-aikojen*) välillä. Sen sijaan erot nähdään kehitystasojen välisinä eroina; siinä kuinka hyvin muualla on päästy mukaan lännen määrittelemään globaaliin kehitykseen. Tällaiseen globaaliin taloustieteeseen liittyvä kertomus unohtaa, että globaali talous voi ilmetä eri paikoissa hyvin eri tavoin ja että taloustiedekin on lopulta vain yksi tarina muiden joukossa. (Massey 2008b, 113–114.)

Jälkikoloniaalisen ja uusliberaalin kerrontatavan ero

Jälkikoloniaalisen ja uusliberaalin kerrontatavan olennainen ero on Massey'n (2008b) mukaan siinä, että jälkikoloniaalinen versio globalisaatiosta *tilallistaa* aidosti moderniteetin kertomuksen ja suhteellistaa sen siten yhdeksi tiettyyn aikaan liittyväksi Eurooppa-keskeiseksi kertomukseksi, jota käytettiin yleistämään ja muovaamaan koko muuta maailmaa. Jälkimmäinen ei taas tee tätä, minkä vuoksi siihen voidaan kohdistaa samanlaista kritiikkiä kuin moderniteetin kertomukseen. (Massey 2008b, 112) Globalisaation uusliberaali versio siis muistuttaa monin tavoin moderniteetin kertomusta (Massey 2008b, 115–116, ks. myös Andreotti 2010).

Tilallistamisessa on kysymys siitä, ettei paikkojen ja alueiden historia ole sidoksissa mihinkään yhteen suureen maailmanhistoriaan, jonka aikajanelle kunkin paikan ”kehitys” suhteessa yhteiseen mittatikuun voitaisiin asettaa. Sen sijaan kysymys on rinnakkaisista tiloista. Tila on senhetkisten sosiaalisten suhteiden ja poliittisten voimien luoma kokonaisuus tietyssä paikassa, ja kun nuo suhteet seuraavassa hetkessä muuttuvat, myös paikat muuttuvat. Mikään paikka ei ole olemassa alkuperäisenä, läpi historian liikkuvana siivuna. Paikan erityisyys tai ainutkertaisuus ei siten ole lähtöisin ikaikaisista juurista tai historiallisesta eristyneisyydestä (jota globalistuminen nyt häiritsee), vaan paikkaan vaikuttaneiden voimien yhdistelmän ainutlaatuisesta erityisyydestä. (Massey 2008b, 121–123.) Kaupungeilla, alueilla tai valtioilla ei siten ole luonnollisia rajoja, sillä ne eivät ole vain litteitä paikkoja kartalla, vaan senhetkisten suhteiden muodostamia yhteiskuntia. Nämä ihmisten ja instituutioiden väliset ja keskinäiset suhteet muodostavat verkostoja, jotka ulottuvat muihinkin paikkoihin. Siksi kaupungeilla, alueilla tai valtioilla ei ole myöskään yhtä yhtenäistä tai pysyvää identiteettiä. (Massey 2008a, 2008b, 124).

Lopuksi

Edellä olen pyrkinyt havainnollistamaan sitä, kuinka kertomus globalisaatiosta voi perustua kahteen hyvin erilaiseen lähtökohtaan. Nämä tarkastelutavat ovat perustavanlaatuisesti erilaisia. Tämän seurauksena erilaista on myös kaikki se, mitä globalisaation päälle rakennetaan, eli mitä kaikkea globalisaatiolla perustellaan tehtäväksi tai tekemättä jätettäväksi. Mielikuvat maailmasta, ihmisistä ja ihmisryhmistä piirtyvät hyvin erilaisiin kehyksiin. Myös globaalikasvatus saa hyvin erilaisia tavoitteita riippuen siitä, mitä globaalilla maailmalla tai sen haasteisiin vastaamisella tarkoitetaan.

Koulun arjessa tulkinnat globalisaatiosta eivät ole olemassa ainoastaan silloin, kun käsitellään nimenomaisesti globalisaatiota. Jälkikoloniaalinen ja uusliberaali kertomus globalisaatiosta perustuvat nimittäin aivan erilaisiin perusoletuksiin ja viitekehyksiin. Näin ollen ne ovat läsnä kaikessa toiminnassa, esimerkiksi silloin kun käsitellään ja määritellään ”meitä”, Eurooppaa, valtioita, historiaa, maailmaa, ”muuta” kulttuureja, oppimisen tavoitteita, tulevaisuutta ja tulevaisuuden maailmaa, tulevaisuuden mahdollisuuksia, ympäristöongelmia ja kansalaisen taitoja.

Lähteet

Andreotti, Vanessa (2010). Postcolonial and post- critical ‘global citizenship education’. Teoksessa G. Elliott, C. Fourali & S. Issler (toim.). *Education and social change: connecting local and global perspectives*. London: Continuum, 233–245.

Flusty, Steven (2004). *De-coca-colonization: Making the globe from the inside out*. New York: Routledge.

Hall, Stuart (1996). When was the ‘post-colonial’? Thinking at the limit. Teoksessa Chambers, I. & L. Curti (toim.) *The post-colonial question: Common Skies, divided horizons*. London: Routledge, 242–260.

Harvey, David (2005). *Uusliberalismin lyhyt historia*. Tampere: Vastapaino.

Massey, Doreen (2008a). Globaali paikan tuntu. Teoksessa Doreen Massey: *Samanaikainen tila* (toim. Mikko Lehtonen, Pekka Rantanen, Jarno Valkonen, suom. Janne Rovio). Tampere: Vastapaino, 17–31.

Massey, Doreen (2008b). Kuinka globaalistuminen kuvitellaan: Aika-tilan valtageometriat. Teoksessa Doreen Massey: *Samanaikainen tila* (toim. Mikko Lehtonen, Pekka Rantanen, Jarno Valkonen, suom. Janne Rovio). Tampere: Vastapaino, 104–126.

Patomäki, Heikki (2007). *Uusliberalismi Suomessa: Lyhyt historia ja tulevaisuuden vaihtoehdot*. Helsinki: WSOY.

Rohweder, Liisa (2008). Johdanto: Oikeudenmukaisuuden haasteet globaalin vastuullisuuden herättäjinä. Teoksessa Rohweder, Liisa (toim.): *Kasvamisen globaaliin vastuuseen*. Opetusministeriön julkaisuja 2008: 40. Helsinki: Opetusministeriö, 14–17.